

Живко ЂУРКОВИЋ*

ЈЕДАН ВИД АУТОПОРТРЕТИСАЊА

(на примјеру збирке: „Поезија: Тристија”)

У богатом пјесничком сазвјежђу Душана Костића недвојбено се издваја пјесничка збирка – „Поезија: Тристија”. Издваја се по томе што је строго интимистичка, са наглашеним аутопортретисањем пјесника усамљеника, неутјешног боника због смрти своје супруге Рајке. Није непознато, и у нашој и у свјетској књижевности, да су пјесници стварали узбудљиве елегичне пјесме у којима су овјековјечили своју вољену жену и том врстом поетског израза дали особен печат читавој својој лири. Чак и наслов ове Костићеве збирке упућује на елгије римског пјесника Овидија, писане у заточеништву. Али упућује и на то да је Костић сав свој поетски свијет на извјестан начин идентификовао са овом збирком, стављајући у пропорционалан однос поезију и тристију, односно поетски исказ као такав и лични усамљенички удес као такав.

Пропорционалност је остварена прије свега у структуралној процедури збирке: пет циклуса по петнаест пјесама, укупно њих седамдесет пет. А наслови циклуса – *Фебруар*, *Тристиија*, *Перуника*, *Најезда њрашине*, *Море њишице вјештар* – наглашени су биљези, боље рећи симболи, нарастања, јачине и досега пјесникове љубави, односно њезиног преокрета у тугу. Наиме, пјесников доживљај смрти вољеног бића обликован је тако да има ограничен и неограничен хронотоп. Реално временско ограничење сужено је на једногодиште – од првог фебруара, тј. од дана смрти супруге па до наредног прољећа. Простор је у обрисима приморског амбијента, затим интеријера и екстеријера куће, те вјечне куће покојнице са два чемпреса као симбола непролазности. Међутим, неограниченост хронотопа интензивирана је изнутра, тако да су у сталној спрези пролазност и непролазност, живот и смрт, а простор се еномрно шири и на копну и на

* Проф. др Живко Ђурковић, професор Универзитета Црне Горе, у пензији

мору под пресијом и јачином несмањеног бола. И сав тај амбијент, са маркираним предметима, појавама, биљкама, птицама, морем, који се веже за вољену жену, обнавља се у неколико наврата, са различитим знацима и са узлазном тензијом.

У свему томе очигледан је напор пјесников да превасходно искаже себе, да нађе најизразитија и најефектнија пјесничка средства и најодеватнији и најуноснији пјеснички ритам у читовању непојмљиве туге и неизмјерне усамљености. Та персонална самопројекција обзнањена је на тројак начин: удруженом јадиковком са другим члановима породице, кроз обнављање успомена; или, пак, праћењем разноликих вибрација усамљеничке туге.

Пјесниково презентовање доживљаја боловања и смрти своје супруге исказано је групно, породично, јер је јачина бола у несразмјери са могућностима само његове душе да га прими, будући да му душу поклапа тама „којој не назирем дна” и да му је „скрхана катедрала/ другарства, љубави, патње”. Не само да у пјеснику и члановима породице „нарасташе пустиња” већ смрт вољеног бића учини „да се смрачише сви зидови, / вриснуше прозори, / јакну врт”.

И када у наредним циклусима буде исказивао своју усамљеничку тугу, без присуства чланова породице, он ће се неминовно враћати на предмете и појаве са којима ће, посредством антропоморфизације и хиперболизације, дијелити своју тугу. Наиме, иако је стигло наредно прољеће, њему су још „слеђене воде”, / јер тамо је згрчена душа”; чини му се да сунце прогони све живо „у хлад вјечни”; море „ризикује да сметне с ума”; себе налази „у лишћу запаљеном од туге”; дрво је „у сетном трагању за тобом”; перуника „се осврће жедно/ што те нема па нема”; „палме подрхтавају од туге”. Ти варијети антропоморфизације се интензивно обнављају кроз све циклусе, а сажетак њихов најбоље је исказан у овим стиховима: „Све што је мировало око тебе/ сада дозива, сада слама/ тамним облаком туге”.

Пјесник је обгрљен таласима туге и када оживљава успомене на заједничке доживљаје са драгом: када су били изједначени са прољећем, када су причали о његовом дјетињству; када их је појава коња на прузи спасила сигурне смрти; када су уживали у ноћи гледајући плава једра; када се она одушевљавала сликом – портретом који је направио сликар Зоњић; када јој је вјетар на улици мрсио косе. Међутим, оживљавање тих успомена није у функцији смањивања туге, већ је само изразит контраст, како на једном мјесту каже, „самоће из које никуд”.

Ипак, своју усамљеничку тугу пјесник је најупечатљивије представио симболима птица. Његова драга је излетела птица за коју ни вјетар не зна докле је стигла, а он је остао „да будем усамљена сиња птица”, заправо

остао је сам на шљунку „међу птицама неспокоја”. Гавранови су, као и у народној пјесми, предсказали несрећу, а по смрти драге, „населише наш врт”. Узалуд их проклиње.

У својој безизлазној самоћи, преиспитује и осуђује себе и сматра се великим дужником, и тек је по смрти вољене жене „загрцнут непажњом својом”; чак се осјећа издајником „то што још другујем с лишћем, / док ти у влагу гледаш”.

За њега је смрт, док драга болује, Незнаница, а онда је непосредно препознао када је болесници „полако отимала очи, грчила усне, усне жуте”, не признајући себи да је она ту, ношен безизгледном надом да ће да одагна „ту проклету птицу”. Међутим, у циклусу „Најезда прашине” свака неизвјесност се препознаје као извјесност – драгу су понијели „црни коњи”, а њега је ошинула једна смрт и направила га неопозивим усамљеником и неутјешним боником. А у пјесми „Ти и галебови, ти и смрт”, смрт је идентификована са злом, са паклом. Јавља му се жеља за осветом, „па нек ме тамни коњиц/ однесе у неповрат”. Али узалуд, чињенице су неумитне – „испод овог крова, из овог гнијезда / занавијек излетје птица”.

Иако се упиње да несавладиву тугу и страшну усамљеност превлада, све више наслућује и свој земаљски крај, па се у пјесми „Крај обале љубави” директно обраће вољеној: „и ја ћу к теби, спавај,/ спавај, спавај!”. А у пјесми „Не дам да улазиш у прошлост”, потенцира: „Нећу да одустанем од твог присуства,/ не дам да улазиш у прошлост”. Било је очекивати да пјесник умрлу драгу види у неком бољем свијету, у вјечном спокоју и блаженству, али сила љубави, која се претворила у силину туге, не визири њезин коначни одлазак и њезину вјечност изван земаљске сфере. Види је, наиме, „на слећеном језеру тамном”, „међу нејасна поља”, у предјеле „свакако хладне, свакако тамне”, тамо гдје је „већ земља, већ прашина/ и ништа друго”.

Очито, ова поезија, иако потекла из најдубљих сфера пјесникова бића, не отвара метафизичко-значањски тренд, без кога, по нашем мишљењу, нема велике поезије. Истина, узгредно се помиње душа, анђели, па и Бог, али све то не успоставља један од носећих исходних теденција и интенција ове поезије. Извјесно, то не долази само отуда што је пјесник вјероватно био атеиста, већ више из разлога непризнавања коначности растанка. И све док живи у варљивој нади да је она ту, макар и у земљи, пјесник налази смисао и живљења и пјевања. И посљедња пјесма ове збирке „Никако и нипошто” управо указује на тај исходни тренд, нарочито у завршним стиховима: „не признајемо твој нагли одлазак / никако и нипошто”.

Познато је да пјеснички субјект и грађански персоналитет пјесника није упутно идентификовати. На примјеру ове збирке то је очито. Пје-

снички субјект ствара поезију инспирисан најличнијим болом као човјек, као грађанин. Употријебљена су, наиме, сва пјесничка средства искусног модерног пјесника да изразе љубав односно тугу према највољенијем бићу. Међутим, ма колико пјесник тежио да буде непристрасни инспиратор и реализатор задате теме, стално му се отимао грађанин до сржи, погођен личном трагедијом. Извјесно, тај грађанин је надвладао пјесника, па је дат више портрет Душана Костића као грађанина, него портрет истоименог пјесника. То је пјесник и осјећао, па је у наслову збирке назначио пропорционални однос: поезија: тристија, што ће рећи: пјесма: туга. Још потпуније је тај однос разјашњен у пјесми „Слово о наслову”: „Умало, пјесмо, / да те оставим без наслова / преплављен ињем туге”.

Свакако, ова збирка пјесама је спецификум у његовом пјесничком опусу. Разнолике теме и мотиви, о којима је пјевао у вишедеценијском бављењу поезијом, као да су у њој одстрањени из пјесниковог обзорја. Сва је инспирација и концентрација усмјерена и искључива на једну једину тему – смрт вољене жене. То је, ипак, наизглед само тако. Јер, ако је од како постоје пјесници и пјесме увијек и свуда била примарна пјесничка тема – љубав, онда је евидентно да је та тема примат и ове збирке. Наравно, љубав као туга настала и нарасла до неслућеног замаха смрћу вољеног бића. Заправо, Душан Костић се овом својом збирком интимистичке поезије уврстио у не тако мали број пјесника који су вољено биће транспарентно поетски овјековјечили. И пјеснички ритам, и многострука фигуративност пјесничког израза, те складност и љепота сваке пјесме понаособ, и збирке као цјелине, обезбиједили су јој препознатљивост и оригиналност не само у пјесниковом опусу већ и међу збиркама других пјесника сличне провенијенције.

Živko ĐURKOVIĆ

ONE FORM OF SELF PORTRAYAL

Summary

This collection of poems by Dušan Kostić is strictly intimate. It is completely saturated by irresistible sorrow because of the death of his beloved wife Rajka. The collection profiles the portrait of the poet, a lonely person, full of pain.

It has modern poetical expression and structure.